

POLITIJURISTENE

Justis- og politidepartementet
Lovavdelingen
Sendes utelukkende på e-post til;
postmottak@jd.dep.no

Deres referanse
201009890 ES TSA/bj

Vår referanse
Cg/jof

Dato
Onsdag 26. januar 2010

Kopi; Riksadvokaten,
Politidirektoratet

Hørings svar – utvidelse av virkeområdet for strafferettslige særreaksjoner for utilregnelige som begår vedvarende og samfunnsskadelig kriminalitet

Det vises til departementets høringsbrev av 22. oktober 2010. Fristen for å avgi høringsuttalelse er 1. februar 2011.

Politijuristene mener det er helt nødvendig å sette inn tiltak overfor personer som aktivt bedriver samfunnsskadelig virksomhet som også gjør andre mennesker svært utrygge. Samtidig vil vi påpeke at hovedgrunnen til at disse ikke tidligere er møtt med noen reaksjon, antakelig er den norske regelen om at utilregnelighet på grunn av psykose er basert på det medisinske prinsipp. Politijuristene etterlyser vilje til å vurdere å gå vekk fra dette prinsippet. Det vekker anstot at personer som vet hva de gjør og som etter planlegging og nøye overveielse gjennomfører straffbare handlinger, ikke kan møtes med en adekvat straffereaksjon.

Med utgangspunkt i det gjeldende utilregnelighetsprinsippet, støtter Politijuristene en utvidelse av særreaksjonssystemet slik at personer som i utilregnelig tilstand begår utstrakt plagsom eller samfunnsskadelig virksomhet, kan dømmes til en særreaksjon. Vi har tidligere tilkjennegitt at vi ikke ønsker en spesialordning for denne gruppen, og at vi støtter en utvidelse av straffeloven § 39. Vi registrerer at det forslaget høringsuttalelsen nå legger opp til, innebærer en egen ordning for denne gruppen og at ordningen er begrenset til en utredningsperiode på seks måneder. Vi velger derfor å uttale oss til dette forslaget selv om vi ikke synes en slik tidsbegrensning ivaretar behovet for samfunnsvern på en god nok måte.

I høringsnotatet 1. april 2009 om etterkontroll av særreaksjoner, ba departementet høringsinstansene om å vurdere et forslag til ny nr. 3 i straffeloven § 39.

I pkt. 3 i herværende høringsnotat uttaler departementet at det ikke er behov for ny høring om vilkårene for å idømme tidsbegrenset tvungent opphold i psykisk helsevern. Samtidig redegjør departementet for hvilke vilkår man anser som hensiktsmessig å ta inn i en ny bestemmelse, og Politijuristene tillater seg derfor å kommentere disse.

Vilkår for idømmelse av tidsbegrenset tvungent opphold

Departementet ønsker å lovfeste hvilke kategorier lovbrudd bestemmelsen skal være myntet på. Politijuristene er i tvil om dette er hensiktsmessig i tillegg til kriteriet *særlig samfunnsskadelig eller plagsom karakter*. Ved en utvidelse av grunnlaget for å idømme en særreaksjon, vil det normalt ikke være lovbruddets karakter som vil være det mest sentrale, men omfanget og hyppigheten. Videre antar vi at de aller fleste kategorier lovbrudd vil være aktuelle slik at det kan framstå som overflødig å innta disse i lovteksten.

Vi er enig med departementet i at omfanget og tidsaspektet vil være sentralt for å bedømme om lovbruddene skal medføre dom på tidsbegrenset tvungent opphold, men mener at dette er dekket opp i formuleringen *flere forbrytelser av særlig samfunnsskadelig eller plagsom karakter*. Samtidig ser vi det slik at jo farligere og mer alvorlig det enkelte lovbruddet er, jo mindre bør kreves av omfang og hyppighet for å idømme en særreaksjon.

Departementet mener at de aktuelle kategorier lovbrudd bør være av *kvalifisert art* for å gi grunnlag for særreaksjon, men utdyper ikke hva som menes med det. Relaterer dette seg til skillet mellom forbrytelser og forseelser? Vi vil i så fall advare mot å avgrense bestemmelsen mot forseelser. Dersom departementet mener at svært omfattende og hyppig naskerivirksomhet unntaksvis skal kunne gi grunnlag for en særreaksjon, må det åpnes for at også forseelser kan føre til særreaksjon. Vi vil også nevne at enkelte forseelser der skyldkravet er uaktsomhet, kan innebære stor fare for andre mennesker og således være av *særlig samfunnsskadelig art*. For eksempel gjelder dette kjøring i påvirket tilstand, jf vegtrafikkloven § 22. Gjentatte og alvorlige brudd på vegtrafikkloven bør derfor kunne gi grunnlag for en særreaksjon.

Departementet mener det bør stilles ytterligere to kvalifikasjonsvilkår. For det første mener departementet at det bør lovfestes at de aktuelle lovbrudd er av *særlig samfunnsskadelig eller plagsom karakter*. Dette er vi enig i, så fremt det relaterer seg til det samlede omfanget av lovbruddene og ikke hvert enkelt lovbrudd. For det andre vil departementet lovfeste at en særreaksjon skal være *nødvendig* for å verne samfunnet og mener at vurderingsmomentene bør angis. Slik vi ser det, avhenger dette av plasseringen av den nye bestemmelsen. Hvis den skal plasseres som en ny nr. 3 i straffeloven § 39, mener vi det ikke er nødvendig å lovfeste nødvendighetskravet fordi det allerede er nevnt i § 39 første ledd. Dersom den nye bestemmelsen skal stå for seg selv, bør nødvendighetskravet lovfestes. Vi er imidlertid skeptisk til å innta momenter i nødvendighetsvurderingen i denne bestemmelsen så lenge det ikke gjøres i § 39. Det kan skape uryddighet ved tolkning av § 39. Derimot er vi enig i at det bør lovfestes at faren for tilbakefall er *særlig nærliggende*. Det er naturlig å stille samme krav til gjentakelsesfaren som i § 39 nr. 2.

Innholdet i tidsbegrenset tvungent opphold

Politijuristene er enig i at tidsbegrenset tvungent opphold bør kunne pågå parallelt med behandling under tvang etter psykisk helsevernloven § 3-3. Vi mener imidlertid at det også bør kunne pågå parallelt med frivillig behandling så lenge den frivillige behandlingen initieres etter dom på tvungent opphold. Hvis ikke vil den nye særreaksjonsordningen lett kunne undergraves ved at domfelte av taktiske grunner velger å samtykke til frivillig behandling for så å skrive seg ut.

Vi er også enig i at den nye ordningen bør lokaliseres til en regional sikkerhetsavdeling – alternativt til bestemte sykehus i helseregionen – for å bygge opp tilstrekkelig kompetanse og utvikle innholdet i

den nye særreaksjonen. Vi mener dette må veie tyngre enn hensynet til nærhet til de øvrige kommunale og statlige tjenestene som det kan være aktuelt å samarbeide med.

Den skisserte ordningen vil være ressurskrevende og legge beslag på personellressurser og sengeplasser i den institusjonen som skal behandle denne gruppen. Dette vil nødvendigvis kreve økte ressurser til den døgnbaserte psykiatrien. I forlengelsen av dette vil Politijuristene peke på et potensielt problem som følge av særreaksjonsordningen, nemlig faren for opphopning av dømte på enkelte døgninstitusjoner. Når antallet som dømmes til tvungen psykisk helsevern øker langt mer enn antallet personer som får saken sin innstilt, som blant annet er tilfellet i Oslo, er dette en utfordring. For det første kan dømte legge beslag på plasser som andre pasienter hadde hatt større behov for. For det andre må man være åpen for at det for pasienter som aldri har gjort noe straffbart i sitt liv, kan framstå som utrygt å være innlagt på en liten avdeling sammen med psykisk syke drapsmenn, hvorav flere har en kriminell fortid. I dag har man altfor liten systematisk kunnskap om hvem som blir dømt og hvordan disse fungerer sammen med andre pasienter, men erfaringen fra enkeltsaker tilsier at dette kan være problematisk. Det er fristende å vise til den ”sunne fornuft” for å underbygge det samme, men vi nøyer oss med å fremheve at dette burde undersøkes dersom løsningen gjennomføres. Hvis særreaksjonsordningen skal utvides til også å omfatte ”de plagsomme” som begår utstrakt vinningskriminalitet, vil utfordringene kunne bli enda større både med tanke på antallet plasser de legger beslag på, og miljøet i avdelingen.

Til den foreslåtte bestemmelsen – ny § 39 sjette ledd i straffeloven – vil vi bemerke at annet ledd bør presiseres noe. Slik den nå er formulert, går det ikke klart fram at særreaksjonen skal løpe ved siden av tvungen psykisk helsevern etter § 3-3.

Unntak fra taushetsplikten

Politijuristene er enig i forslaget til lovfesting av unntak fra taushetsplikt i ny straffeloven § 39 k. Vi er imidlertid skeptisk til at dette unntaket ikke skal omfatte alle som er dømt til tvungen psykisk helsevern. Vi mener skillet mellom behandling av domfelte – herunder ivaretagelse av samfunnsvernet – og den oppfølgingsplanen som skal utarbeides for denne spesielle gruppen, er kunstig. Behovet for å innhente kunnskap om domfelte for å kunne tilby en riktig og god behandling, også når den dømte skal ut i samfunnet og bo for seg selv, er like stort som for ”de plagsomme”.

Tidsbegrensning

Departementet foreslår en lengstetid på seks måneder. Politijuristene frykter at dette kan være for kort i noen tilfeller og mener det bør åpnes for at særreaksjonen kan forlenges. Det vil være uheldig om det er brukt mye ressurser på en domfelt som det tar lang tid å komme i behandlingsposisjon overfor, uten at utredningen og oppfølgingsplanen kan ferdigstilles på grunn av en absolutt tidsfrist.

Vi er også skeptisk til at den faglig ansvarlige skal få ansvaret for å avslutte reaksjonen før seks måneder, på bakgrunn av en vurdering av gjentakelsesfare. For de øvrige særreaksjoner er det påtalemyndigheten eller domstolen som skal vurdere gjentakelsesfaren og eventuelt opphør av reaksjonen. Vi mener systemet bør være det samme også for den nye særreaksjonen. Den faglig ansvarlige bør kunne foreslå for påtalemyndigheten å innstille reaksjonen når utredningen er ferdig og den faglig ansvarlige antar at det ikke lenger foreligger gjentakelsesfare. Dersom påtalemyndigheten ikke er enig, kan spørsmålet eventuelt overføres til kontrollkommisjonen for å

sikre at flere instanser involveres i beslutningsprosessen. Vi ser at domstolsbehandling vil være for tidkrevende for en særreaksjon som skal vare i inntil seks måneder og antar at kontrollkommissjonen bør ta den endelige avgjørelsen dersom påtalemyndigheten ikke er enig med den faglig ansvarlige.

For øvrig har vi merket oss at det ikke er foreslått å gi påtalemyndigheten partsrettigheter på noe stadium. Det er derimot foreslått at politiet skal være delaktig når oppfølgingsplanen skal utformes. Dette reiser spørsmål om hvilke opplysninger politiet og påtalemyndigheten har krav på å få i forbindelse med gjennomføringen av særreaksjonen. Vi mener det er gode grunner til å la påtalemyndigheten få innsyn i den utredningen som gjennomføres og i den oppfølgingsplanen som utarbeides. Dersom den særreaksjonsdømte igjen begår nye straffbare handlinger, vil politiet og påtalemyndigheten ha behov for slik informasjon for å kunne fatte en adekvat påtaleavgjørelse og iverksette hensiktsmessige tiltak i den nye saken.

Politijuristene har merket seg at departementet foreslår at dom på tvungent opphold kun kan idømmes én gang, med mindre endringer i lovbrysterens psykiske tilstand gjør ny utredning nødvendig. Begrunnelsen for dette er at man vil hindre gal bruk av reaksjonen. Politijuristene er ikke enig i at man skal være avskåret fra å idømme en slik særreaksjon flere ganger på grunn av ny kriminalitet. Man kan godt tenke seg at motivasjonen for å motta behandling kan endre seg etter noen år selv om den psykiske helsetilstanden tilsynelatende er stabil. Hensikten med dom på tvungent opphold er blant å komme i posisjon til å tilby adekvat behandling til denne gruppen utilregnelige. Det ville etter vår oppfatning være uheldig om det ikke var mulig å forsøke denne løsningen flere ganger i løpet av et kriminelt livsløp.

Avslutningsvis vil Politijuristene gi sin tilslutning til forslaget om å evaluere ordningen. Vi er enig i at man bør vente minst fem år før evalueringen gjennomføres for å gå et tilstrekkelig erfaringsgrunnlag. Samtidig er vi enig i at ordningen bør følges tett hele veien, gjerne i regi av en nasjonal koordineringsenhet.

Jan Olav Frantsovold
Leder Politijuristene